

Hildes droom

Marie Lamballe bij Boekerij:

Hildes droom
Hildes beproeving
Hildes geluk
Hildes beloning

Marie
LAMBALLE

HILDES DROOM

Een duistere familiegeschiedenis.

Een verwoestende oorlog.

Een onverschrokken jonge vrouw.

Vertaald uit het Duits door Hilke Makkink

Eerste druk 2021
Negende druk 2024

ISBN 978-90-492-0330-6
ISBN 978-94-023-1644-5 (e-book)
ISBN 978-90-528-6372-6 (audio)
NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Eine neue Zeit*
Omslagontwerp: Bürosüd
Omslagbeeld: Mauritius images / Erhard Hess
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2018 Bastei Lübbe AG, Keulen
© 2021 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wat voorafging

Hilde

Wiesbaden, 22 maart 1935

Langzaam maar zeker wordt de lente zichtbaar in de stad. Gele en paarse krokussen fleuren de gazons van het Kurpark op, narcissen steken hun lichtgroene kopjes boven de grond uit. Op dit moment, rond het middaguur, is er amper verkeer op de brede Wilhelmstraße, voetgangers slenteren langs de winkels, een paar onverschrokkenen zitten al aan de tafeltjes op de terrassen en genieten tijdens een kopje koffie van het vroege voorjaar.

‘Kom je nog mee?’ vraagt de twaalfjarige Hilde aan haar vriendinnetje.

Gisela blijft staan en trekt de riemen van haar zware schooltas naar voren, omdat die in haar schouders snijden. Even denkt ze na, dan schudt ze somber haar hoofd. ‘Nee, vandaag maar niet. Mama wil nog met me naar de kleermaakster, ik krijg twee nieuwe jurken.’

‘Jij boft toch maar,’ zucht Hilde. ‘Jouw mama heeft altijd tijd voor je.’

‘Pf,’ antwoordt Gisela knorrig. ‘Ik wil zo ruilen, hoor. Dan ga jij met mijn mama naar de kleermaakster en ga ik bij jouw mama in Café Engel zitten.’

Maar daar heeft Hilde ook geen zin in. Ten eerste is Gisela’s mama behoorlijk streng. En ten tweede zou Hilde Café Engel tegen niets en niemand op de wereld willen ruilen.

‘Oké, tot morgen dan...’ zegt ze tegen Gisela.

‘Tot morgen... Mag ik morgenochtend de rekenopdrachten weer van je overschrijven?’

‘Voor mijn part...’

Gisela knipoogt en loopt weg in de richting van de Webergasse. Haar blauwe jas, die ze heeft uitgetrokken en over haar schooltas heeft gehangen, bolt als een zeil op in de wind. Hilde draait zich om naar het café van haar ouders, waar boven de ingang een mollige engel van goudkleurig blik bungelt, een koffiepote in de hand. Ook hier zitten al een paar gasten aan de tafeltjes die Finchen buiten op het trottoir neergezet heeft.

‘Kijk, daar hebben we Hilde...’ roept een dikke vrouw in een bontjas. ‘Is de school nu al uit?’

Dat is mevrouw Knauss, die heeft behoorlijk wat geld, zegt mama, en dus moet Hilde heel beleefd zijn. Ook al stelt ze domme vragen, zoals nu bijvoorbeeld.

‘Ja, mevrouw,’ antwoordt ze dus, waarbij ze een gepast kniebuiginkje maakt.

Mevrouw Knauss glimlacht liefjes en zegt tegen haar vriendin Ida, die met een van de kou vertrokken gezicht haar kopje omklemt, dat die kinderen vandaag de dag toch bijna niets meer leren. De vriendin knikt. Ook de jongeman, die bij hen aan het tafeltje zit, bevestigt deze mening.

‘Kan ik nog iets voor u doen?’ vraagt Hilde. Het klinkt net zo als Finchen, de serveerster, het altijd zegt. Hilde zou maar wat graag meehelpen in de bediening van het café, maar helaas mag ze dat niet.

‘Drie koffie met cognac...’ bestelt mevrouw Knauss, om eraan toe te voegen dat Hilde een braaf meisje is.

Dat vindt de blonde Hilde zelf ook. Ze neemt haar schooltas af, voordat ze door de draaideur het café in loopt. Dat is belangrijk, omdat ze al eens met de tas in de deur is blijven vastzitten. Ook binnen wordt ze door een paar gasten begroet, Café Engel heeft nogal wat stamgasten. Sommigen komen ’s ochtends al, drinken een kopje koffie, of soms ook een wijntje, en lezen de krant.

Hilde groet terug en loopt naar de glazen taartvitriene, waaruit Finchen net twee stukken chocoladeslagroomtaart pakt en op een bordje legt. Vervolgens gaat ze aan het kleine tafeltje direct naast de vitriene zitten en zet de schooltas zo neer dat die niet te zien is. Eigenlijk mag ze haar huiswerk niet in het café maken, omdat mama vindt dat

hier te veel lawaai is en Hilde zich dan niet kan concentreren. Maar daar klopt niets van. Hilde is er vast van overtuigd dat Café Engel juist de beste plek ter wereld is om huiswerk te maken. Bij al dat zachte gerammel van serviesgoed, het rinkelen van lepeltjes en taartvorkjes, het gepraat, gemompel en gelach van de gasten voelt ze zich helemaal in haar element en thuis. En dan die geuren waarmee het café gevuld is! De vers gezette echte koffie, de geur van vanille, bittere amandelen en chocolade, het vleugje kersenbrandewijn of cognac, ja, zelfs de sigarenrook en de kranten... dat allemaal vermengt zich tot die heerlijke, levendige geur die zo typerend is voor Café Engel.

Hilde pakt haar rekenschrift uit de schooltas en zoekt naar een potlood. Hier, aan dit tafeltje, wordt ze door de vele taarten in de vitrine onttrokken aan mama's blikken, en papa let niet op haar, omdat op dit moment de operazangers van hun repetitie komen. De acteurs en muzikanten van het theater gaan altijd alleen maar naar Café Engel, het zijn allemaal vrienden van papa, en ze voelen zich hier thuis.

Hilde gooit haar blonde vlechten over haar schouder, zodat ze er geen last van heeft, en rekent er lustig op los. Bij moeilijke opgaven staart ze naar het witte plafond, volgt met haar blik de gekrulde ornamenten, waarna ze meteen de oplossing weet. Ze is de beste van de klas met rekenen, niemand is zo snel als Hilde Koch. Alleen met opstellen heeft ze wat moeite, daarbij moet ze soms om hulp vragen.

'Zo, Hilde? Weet je mama ook dat je hier zit?'

Finchen loopt met een vol dienblad langs haar heen. Driemaal schwarzwalderkirschart, tweemaal kwark – dat is gegarandeerd voor de toneelspelers, die eten zich hier altijd helemaal vol. De operazangers eten 's middags amper wat, zodat ze 's avonds goed bij stem zijn. In plaats daarvan komen ze na de voorstelling vaak terug naar Café Engel voor de aardappelsalade, de plakken zalm en gevulde eieren en meer van dat soort lekkernijen. Maar om die tijd moet Hilde helaas altijd naar bed. Ze kan dus alleen 's middags toekijken, als Marlene de scepter zwaait in de keuken. Marlene is degene die over de koude keuken gaat en Hildes speciale vriendin, omdat ze bij haar altijd mag proeven.

'Jij bent de voorproefster,' zegt Marlene altijd. 'Jij moet van alles een klein beetje eten, voordat ik het kan serveren.'

Ze is klein en tener, Marlene, en heeft groenige ogen. Tijdens het werk heeft ze altijd een doek om haar haren gewikkeld. Ze heeft Hilde laten zien hoe je gevulde eieren maakt en hoe je gerookte zalm moet snijden. Met een scherp mes, overdwars en heel dun...

‘Ze doet dat heel goed,’ heeft Marlene tegen mama gezegd.

‘Zolang ze je maar niet van je werk afhoudt,’ heeft mama geantwoord.

Mama weet het nog niet, maar Hilde is vastbesloten om ooit de baas van Café Engel te worden. Dat heeft ze al afgesproken met papa, en die zei dat hij het goed vond.

‘Over tien jaar,’ zei hij. ‘Dan ben je meerderjarig, meisje. Dan kun je de zaak overnemen.’

Waarbij je bij papa nooit helemaal zeker weet of hij niet morgen weer iets anders zegt. Papa is de liefste papa van de wereld. Maar mama’s wil is wet. Zo gaat het in Café Engel. En boven in het appartement geldt hetzelfde.

Nu wordt het gevaarlijk, omdat mama plotseling in het café opduikt en om zich heen kijkt. Verdorie. Heeft Finchen haar verklikt? O, wat gemeen van haar! Marlene zou zoiets nooit gedaan hebben...

Maar mama heeft helemaal geen oog voor Hilde, ze loopt naar de tafel bij het raam, waar papa met de mensen van de opera zit.

‘Heinz, kom eens... ik heb je even nodig,’ roept ze, terwijl ze verontschuldiging glimlacht naar de gasten.

Papa is goed opgevoed, meteen staat hij op, waarop haar ouders zachtjes met elkaar beginnen te praten, heel dicht bij de taartvitrine.

‘Dat kan ik niet doen, Else. En al helemaal niet Max Pallenberg, die vorig jaar zo ongelukkig om het leven gekomen is...’

Hilde spitst haar oren. Ze kent de zanger en acteur Max Pallenberg van de foto die verderop in het zijvertrek hangt. Met handtekening, uiteraard. Het hele café hangt vol met dergelijke foto’s, aan alle muren hangen ze, de meeste in glazen lijsten, sommige ook op een stuk karton geplakt. Veel ervan zijn al helemaal vergeeld, maar papa is erg trots op de foto’s en zegt altijd dat het de grootste schatten van Café Engel zijn.

‘Pallenberg kun je wel laten hangen,’ fluistert mama. ‘Maar Kortner moet weg. En Klaus Mann ook. Die eerst.’

‘Dat is laf en opportunistisch, Else. Wat moeten mijn vrienden wel niet van me denken?’

‘Het is gewoon boerenverstand, Heinz! Hij zit verderop in de Kochbrunnenhalle. Met zijn hele gevolg. Op een steenworp afstand van ons verwijderd.’

‘Hij is toch een kunstzinnig iemand, Else. En hij houdt van het theater...’

Hilde hoort mama zachtjes lachen. Maar het klinkt niet vrolijk. Eerder verbitterd. ‘Waar woon jij? In Dromenland? Als hij daadwerkelijk hiernaartoe komt en Joodse kunstenaars op onze foto’s ziet, wordt hij woest en zal Café Engel gesloten worden. Zo is het gewoon.’

‘Maar Else...’

‘Ik zal alvast Gründgens over Kortner heen hangen. En Richard Strauss over Klaus Mann. En August Bebel moet helemaal weg.’

Papa gehoorzaamt hoofdschuddend. Zoals verwacht. ‘Bebel kan ik nog aan, Else. Maar de rest... Het is een schande!’

‘Laat mij nou maar, Heinz.’

Mama streelt papa even over zijn wang en hij zucht nog een keer diep, voordat hij zich weer bij de operazangers voegt. Mama’s blik glijdt over de muren, van foto naar foto, totdat hij op Hilde valt, die als verstijfd aan haar tafeltje zit en doet alsof ze er niet is.

‘Wat doe jij hier, Hilde? Heb ik niet gezegd dat je je huiswerk boven in het appartement moet maken?’

Afleiding is de beste verdediging.

‘Wíé zit er verderop in de Kochbrunnenhalle, mama?’

Mama snuift, Hilde merkt dat ze geen zin heeft om te antwoorden.

‘De Führer. Adolf Hitler. Hij brengt een bezoek aan Wiesbaden.’

O ja, nu herinnert Hilde het zich weer. Ze hebben het er op school over gehad. Het zou een grote eer zijn voor de stad, volgens meneer Kimpel, hun klassenleraar.

‘En komt hij ook hiernaartoe? Naar ons?’ Hilde is helemaal opgewonden. Als ze dit morgen in de klas vertelt, dat de Führer in Café Engel was... Ze zullen niet weten wat ze horen!

‘Dat weet ik niet zeker... Maar het zou zomaar kunnen... Waar zijn de jongens eigenlijk? August moet buiten gaan...’

Hilde haalt haar schouders op, wat zoveel betekent als: geen idee.

En ze kan ook echt niet weten waar Willi en August zich op dit moment bevinden. Omdat ze namelijk op de fiets onderweg zijn. Naar Biebrich, naar het erf van Rupert Knauss, en de vijver met kikkervisjes en watervlooien. Omdat August een aquarium heeft.

Gelukkig laat mama haar verder met rust en richt ze haar aandacht weer op de foto's aan de muur. Ze pakt het heel slim aan. Doet alsof ze de lijsten moet schoonmaken, waarbij ze er meteen een paar tegelijk meeneemt, om ze vervolgens niet allemaal meer terug te hangen. Terwijl Hilde zich nog afvraagt wat mama gaat doen met de lege plekken aan de muur, hoort ze Axel Imhoff aan de tafel met zangers enthousiast roepen: 'Ik wist het! Dit is de mooiste dag van mijn leven! De Radames mogen zingen voor de Führer... Mijn god! Ik kan het bijna niet geloven...'

Aha, denkt Hilde. Wanneer Adolf Hitler vanavond naar de opera gaat, zal hij zeker ook hiernaartoe komen. Het is tenslotte aan de overkant. Ze werpt een blik op de operazangers, die nu plotseling allemaal heel opgewonden zijn. Vanavond wordt *Aïda* opgevoerd. Van Verdi. Hilde weet wel iets van opera's, omdat ze van kleins af aan in Café Engel tussen de theatermensen rondgelopen heeft. Addi Dob-scher zingt ook mee, maar niet de rol van Radames, omdat hij geen tenor maar een bariton is. Addi is een grote man, zijn haar al een beetje grijs, die altijd met een galmende stem praat. Maar hij is heel aardig en bovendien woont hij in hetzelfde gebouw als zij.

'Of hij nou wel of niet in het theater zit,' zegt hij nu luid, 'dat interesseert me helemaal niets.'

'Zeg dat nou niet, Addi,' protesteert Sofia Künzel. 'Goebbels is er ook bij. Wie weet krijg je zo de kans om in de filmwereld van Babelsberg terecht te komen...' Ze begint hard te lachen als Addi een afwe-rend gebaar maakt.

'Maar ook alleen maar als ik bevallig, blond en een meisje zou zijn...' zegt hij grijnzend.

Sofia Künzel zingt vanavond ook. Zij is Aïda – hoewel ze eigenlijk al te oud is voor die rol. En ook te dik. Maar wanneer ze op het toneel staat en zingt, denkt iedereen dat ze nog heel jong is. Hilde is al een paar keer naar de opera geweest, omdat ze altijd vrijkaartjes krijgen. Het is er prachtig, alles is van glimmend goud en rood fluweel. Papa

heeft haar verteld dat de keizer vroeger in de middelste loge zat. Maar tijdens *Die Meistersinger von Nürnberg* is Hilde in slaap gevallen, omdat er maar geen einde kwam aan de muziek.

‘Ik snap jullie niet,’ windt Axel Imhoff zich op. ‘Het gaat toch om de eer. Voor de Führer mogen zingen is...’

Op dat moment komen koorrepetitor Alois Gimpel en journalist Hans Reblinger door de draaideur het café in. Ze begroeten de zangers en trekken hun jas uit, geven Finchen een tik tegen haar ronde heupen en bestellen koffie.

‘Rustig maar. Hij zit alweer in Hotel Rose. Zogenaamd om uit te rusten en zich om te kleden voor vanavond. Maar volgens de piccolo zit hij de hele tijd te telefoneren...’

Dan zal hij toch wel niet hiernaartoe komen, denkt Hilde teleurgesteld. Ze kijkt langs de chocoladeslagroomtaart de keuken in en stelt vast dat Marlene er al is. Verdorie. En nou moet ze dat stomme opstel nog schrijven. ‘Waarom ik van mijn geboortestad hou...’ Wat moet een normaal mens daar nu van maken? Omdat Wiesbaden mooi is. Maar Frankfurt is ook mooi. En als ze met de auto een tripje naar het Taunus-gebergte maken – daar is het ook prachtig...

Zoekend kijkt ze om zich heen. Hans Reblinger valt af, die zit alleen maar opgewonden te kletsen met tenor Axel Imhoff, de Radames van vanavond. Achterin, in een hoekje, zit juffrouw Wemhöner helemaal alleen achter een kopje thee en een stuk fruitcake. Zij is costumière en naait de kostuums van het theater; ook zij woont in dit gebouw. Ondanks haar rode haar is ze beeldschoon, vindt Hilde. Zo sierlijk. En met zulke geheimzinnige ogen. Papa heeft een keer gezegd dat juffrouw Wemhöner het nogal achter de ellebogen heeft. Even overweegt Hilde of ze haar om hulp zal vragen, maar dan doet ze het toch maar niet, omdat Wemhöner vast zo meteen weer met de zangers terug naar het theater moet. Ze kan het beter bij Eddi Graff proberen. Dat is een acteur, die nu aan een tafeltje verderop met zijn neus in een krant zit.

Na nog een snelle blik in het zijvertrek, waar mama met de foto’s bezig is, pakt ze snel haar schrift uit haar schooltas en loopt ze naar Eddi Graff. Blijkbaar vermoedde hij al dat ze naar hem op weg was, want nog voordat ze bij zijn tafeltje is, laat hij de krant al zakken.

‘Zo, Hilde?’ zegt hij fijntjes lachend. ‘Heb je weer zo’n stom opstel?’

‘Ja. En dit keer nog stommer dan anders...’

‘Kom er dan maar even bij zitten...’

Eddi Graff is al oud, bijna vijftig, maar alle vrouwen in Wiesbaden dwepen met hem. Vanwege zijn grijze slapen, blijkbaar. En omdat hij op het toneel altijd van die opwindende mannen speelt. Hilde vindt eigenlijk dat Eddi Graff er heel normaal uitziet en als hij niet op het toneel staat, is hij best onopvallend.

Hij moet zijn bril opzetten om de titel in haar schrift te kunnen lezen.

‘Waarom ik van mijn geboortestad hou...’ leest hij voor, waarna hij even peinzend zwijgt.

‘Wat moet je daar nu over schrijven?’ vraagt Hilde met een diepe zucht.

‘Tja...’ zegt hij en hij glimlacht. ‘Stel je een mooie zomerdag voor. Je hoeft niet naar school. Wat zou je dan gaan doen?’

‘Zwemmen. Verderop, in de Rijn. Of een tent opzetten in de tuin. Of met een bootje varen in het Kurpark...’

Kijk. Nu komt ze op ideeën. Snoepjes en lolly’s kopen. Met haar vriendinnen door de oude binnenstad slenteren. Op de fiets naar de Rijn... de wijnbergen... Slot Biebrich. O ja, het Kurpark met de grote vijver. En natuurlijk de Wilhelmstraße met zijn platanen. En Café Engel. Sowieso. Dat is echt het belangrijkste van Wiesbaden.

Hij helpt haar een beetje met het uitwerken van haar ideeën, daarna gaat het vanzelf. Een hele pagina volgeschreven, vervolgens nog een halve. Hilde besluit dat het zo wel genoeg is. Hoe meer je schrijft, hoe meer fouten je maakt.

‘Dank u wel,’ zegt ze stralend tegen Eddi Graff. ‘Dat was heel aardig van u. Nu weet ik dat ik van mijn geboortestad hou. En waarom.’

‘Ja,’ antwoordt hij. ‘De mensen die hier thuishoren, mogen zich gelukkig prijzen.’

Hij glimlacht een beetje treurig en leunt achterover in zijn stoel. Verderop, aan de tafel bij het raam, staan de zangers op en ze trekken hun jassen aan, om terug te gaan naar het theater. Addi Dobscher helpt Julia Wemhöner in haar jas, papa legt de met bont afgezette cape om Sofia Künzels schouders en spuugt even over haar linker-schouder. ‘Toitoitoi...’

Hilde maakt van de situatie gebruik door snel het opstelschrift terug in haar schooltas te stoppen. In de keuken staat Marlene met Finchen te smoezen. Ze zijn helemaal opgewonden, merken amper dat Hilde de keuken binnenkomt.

‘Hij heeft het me gisteren verteld,’ fluistert Marlene. ‘De boottickets heeft hij al. Overmorgen steekt hij de oceaan over. Naar New York...’

‘Wie?’ vraagt Hilde.

‘Eddi Graff. Hij wilde dat Wemhöner meeding, maar die wil niet... weg uit Duitsland.’

Hilde begrijpt er niets van. Waarom zou hij weggaan uit Duitsland? Daarnet zei hij nog hoe gelukkig hij is dat hij hier woont.

‘Het zijn immers Joden,’ legt Finchen uit. ‘De Joden brengen ons ongeluk.’

‘Vertel dat kind toch niet zulke dingen!’ zegt Marlene boos.

Luisa

*Landgoed Tiplitz bij Mariënburg, Oost-Pruisen,
april 1938*

In dit jaar staan ons grote veranderingen te wachten – dat had oma gezegd tijdens het lood gieten op oudejaarsavond, waarna ze met starre blik in het haardvuur gekeken had. Luisa kan oma niet uitstaan, wat wederzijds is; toch denkt ze dat deze voorspelling wel eens waar zou kunnen zijn. Het is de hemel. Nog nooit eerder is het Luisa opgevallen hoe prachtig het spel van de wolken aan de wijde hemel is, hoe mooi de afwisselende kleuren en vormen, hoe snel de steeds veranderende wolkenmassa's voorbijvliegen. Toen Joschka haar die ochtend vroeg hielp met het opzadelen van de paarden, leek de hemel nog bedekt met grijs gemêleerd marmer: een dichte, kruimelige massa, die richting het oosten steeds roder kleurde.

‘Net als de lava, na de grote uitbarsting van de Vesuvius,’ merkt Oskar op, die tijdens de vakantie moet leren voor het gymnasium in Danzig, omdat hij anders misschien blijft zitten. ‘Daarmee heeft de vulkaan destijds de hele stad Pompea bedekt en alle mensen die daar woonden zijn gestikt en verbrand...’

Hij knikt betekenisvol naar Luisa en stijgt dan op. Zijn merrie Leni doet een paar passen achteruit en maakt aanstalten om te gaan steigen. Maar Oskar heeft haar meteen weer onder controle. De zeventienjarige jongen rijdt, net als zijn oudere broer Jobst, al sinds hij klein was, en ook de veertienjarige Luisa zat al op vierjarige leeftijd voor het eerst op de rug van een trakehner. De edele dieren worden al sinds vele jaren op landgoed Tiplitz gefokt en – zoals papa haar

verteld heeft – over de hele wereld verkocht. Papa gaat nooit uit rijden, hij gaat er hooguit soms met de koets op uit, en ook dat alleen als het goed weer is. In plaats daarvan doet hij de boekhouding van oma. Papa is dan ook bijna altijd in de bibliotheek te vinden.

‘Het is Pompeï, niet Pompea,’ zegt Jobst hoofdschuddend. ‘Tjonge jonge, ik hoop dat je bij je herexamen niet zulke onzin verkondigt!’

Oskars gezicht betreft – hij is ambitieus en vindt het vreselijk dat hij niet zo goed kan leren. Een gymnasiumdiploma is een erezaak voor een Von Kamm, en daarna een loopbaan als officier. Maar hij had met zijn historische kennis vooral zijn nichtje Luisa willen imponeren. En dan moet Jobst hem weer met zijn muggenzifterij voor gek zetten.

‘Wat doet dat er nu toe...’ bromt hij.

‘Toch wel, kleintje...’

Ondertussen heeft ook Luisa haar paard bestegen en zich in het zadel geschikt. De mooie bruine Flavia huppelt op de plaats; een lompe toenaderingspoging van de ruïn Balduin wijst ze met een boos gesnuif af.

Jobst trekt zijn rijdier vlot terug. ‘Je bent een ruïn, vriend,’ zegt hij grinnikend. ‘Vergeet dat niet.’

Luisa rijdt aan kop van het kleine groepje, de beide jongemannen volgen op korte afstand. Het landgoed bestaat uit drie vleugels, met in het midden het imposante bakstenen gebouw van het oude herenhuis. Daarvoor ligt een zacht, goed onderhouden gazon met witte bankjes, standbeelden en bloemenborders eromheen, waarover de dames des huizes met hun gasten kunnen flaneren. Rechts strekken de paardenstallen zich uit, in de linkervleugel bevinden zich twee stallingen voor de koetsen en automobielen van de eigenaresse, daarachter de behuizing van het personeel.

Ze rijden over het brede zandpad dat langs het gazon loopt en vooraan bij de muur afbuigt en naar de poort leidt. Zwijgend kijken de jongelui naar de onbestendige lucht, die op dat moment door de zon in het oosten opengebroken wordt, als een soort broos, donker gordijn. Het is prachtig, dit indrukwekkende en wilde schouwspel daar boven in de wolken, maar tegelijkertijd ook angstaanjagend, omdat het lijkt alsof iemand een barst in het hemeldak geslagen heeft,

waardoor nu het licht met verblindende stralingskracht naar buiten schiet.

‘Nogal pompeus, nietwaar?’ merkt Jobst op.

Luisa knikt. Terwijl ze door de poort naar buiten rijden en de weg naar het meer op gaan, verdwijnt het imposante hemelwonder en verovert het licht het volledige firmament. Het landschap eronder is voornamelijk vlak. Uitgestrekte akkers, weides, die met een eerste lichtgroen waas van de lente bedekt zijn en binnenkort met behulp van vocht diepgroen zullen kleuren. Verderop donkere bossen van beuken, eiken en sparren, waarin tijdens de herfst weer de drijfvacht zal plaatsvinden.

Luisa rijdt nog altijd voorop, spoort de merrie aan en laat haar een stukje galopperen. Ze voelt de blikken van haar neven in haar rug, een prikkelend, nieuw gevoel. In januari is ze veertien geworden. Haar lichaam is binnen enkele weken veranderd, ze heeft nu kleine, puntige borsten en een smalle taille. Ook de maandelijkse bloeding, al jaren aangekondigd door haar moeder, heeft eindelijk haar intrede gedaan, en hoezeer haar moeder hier ook om kan zuchten, Luisa is er trots op dat ze nu een echte vrouw is. Het is fijn om door Oskar en Jobst, die de paasvakantie op het landgoed doorbrengen, met nieuwe, respectvolle interesse gezien te worden. Wilden ze het ‘kleintje’ vroeger nog wel eens plagen, soms zelfs onaardige spelletjes met haar spelen, nu voelt Luisa dat ze hen in haar macht heeft. Hoewel ze niet iemand is die een dergelijke macht zou misbruiken, voelt het goed om hem te hebben en uit te proberen. Voor de ochtendrit van vandaag heeft ze haar lange zwarte haar niet onder haar cap verstopt, maar los laten hangen. Als een zijdeachtige rouwimpel wappert het in de wind. Zodra het een beetje te heftig alle kanten op geblazen wordt, pakt ze het haar snel met beide handen beet om het in elkaar te draaien. Heel goed wetend dat de wind het na slechts enkele minuten opnieuw te pakken zal krijgen.

Ondanks het beginnende voorjaar is het nog koud. Voor hun monden en voor de neuzen van de paarden hangen witte nevels, in de diepere akkervoren glinstert nog wat ijs. Het is pas april, dan kan het gebeuren dat het land binnen enkele uren nog een keer bedekt wordt onder een laag sneeuw. Desondanks bloeien er in het bos al

tallose bosanemoontjes, als een luchtige, witte lentewolk die neergedaald is op de aarde. De kleine bloemetjes moeten zich haasten, want zodra de bomen vol in het blad staan, krijgen ze niet meer genoeg licht op de bosbodem.

Als de rivier Nogat in zicht komt, laat Luisa de merrie tot stilstand komen en kijkt ze om naar de beide jongemannen.

‘Je had er flink de sokken in, Liesje...’ zegt Oskar grijnzend. ‘Die dikke Balduin is al moe, toch Jobst?’

Jobst beteugelt zijn paard en lijkt een beetje geïrriteerd. Joschka heeft de ruïn tijdens de winter inderdaad vetgemest, wat hem niet goed bekomen is, want Balduin kan zijn dochters Leni en Flavia amper nog bijhouden.

‘Kijk daar!’ roept Jobst, om de aandacht van zijn paard af te leiden. ‘Ze maken de ijsschotsen kapot bij de rivier. Dat moet een zwaar klusje zijn. Moet je ze zien zweten...’

Het is een strenge winter geweest, waardoor zich zelfs op de rivieren en meren een dikke laag ijs gevormd heeft. Zodra het in het voorjaar begint te dooien, zorgt de wind ervoor dat het ijs gaat kruien, waardoor er grote witte ijsschotsen tegen de oevers ontstaan, waarna het water tijdens koude nachten opnieuw dichtvriest. De mannen uit het dorp gaan de ijsschotsen met zagen en bijlen te lijf, maken er kleinere brokken van en brengen die naar ondergrondse ruimtes, waar ze maandenlang goed blijven. Ijs voor de ijskasten in de steden is tijdens de zomer een lucratieve business. Het leven hier op het platteland is zwaar, de winters zijn lang en koud, de tijd om te zaaien en oogsten is maar kort. Vooral in de dorpen hebben de mensen het niet makkelijk, daarom grijpen ze elke gelegenheid aan om wat bij te verdienen.

Een tijdje blijven de drie jongelui kijken naar hoe de ijssnijders hun werk doen, hun handen boven hun ogen om ze te beschermen tegen de zon, die nu de duifgrijze hemel veroverd heeft. Witte wolken zweven boven het land, werpen hun schaduwen op de weides en akkers en nemen telkens andere, wonderbaarlijke vormen aan. Op de weides aan de rivieroever hebben zich watervogels verzameld: knobbelzwanen, eenden en ganzen. Daarnaast een kolonie ooievaars, die hier onderweg naar het noorden even pauzeert. Binnenkort zullen de kraanvogels weer over het land trekken. Luisa houdt van hun luide

geroep; ze is er al vaker 's ochtends van wakker geworden, waarna ze naar het raam liep om ze in de lucht voorbij te zien vliegen. Ze vliegen altijd in een puntvormige formatie, een pijl van klapwiekende wezens, onderweg naar een ver land, voortgedreven door hun instinct. Als klein meisje al voelde Luisa bij deze aanblik het verlangen om zich bij hen aan te sluiten, ongeacht de bestemming en hoe het haar onderweg zou vergaan.

'Rijden we door tot aan de rivieroever?' vraagt ze haar begeleiders.

'Prima,' zegt Jobst, die als oudste meestal de routes van hun gezamenlijke ochtendritten bepaalt. 'En dan langs de bosrand terug.'

Vanaf hier is de statige vorm van Slot Mariënburg zichtbaar, een roodachtig, bakstenen gebouw, vriendelijk beschenen door de ochtendzon. Ooit gebouwd als vesting van de Duitse Orde tegen de aanstormende heidenen, dient het nu als Oost-Pruisisch bolwerk tegen de vijanden uit het oosten. Polen, Tsjechen en Russen. Zo heeft papa het Luisa uitgelegd. Bijna alles wat ze van geschiedenis en aardrijkskunde weet, heeft ze aan haar vader te danken. Hij heeft haar destijds ook lezen en schrijven bijgebracht, haar leren rekenen en haar niet lang daarna boeken gegeven om te lezen. Oma mopperde vaak dat 'die arme Johannes' te veel tijd en energie in zoiets onbelangrijks stak, omdat papa vaak ziek is en rust moet houden. Dan zit hij in zijn leesstoel, een wollen deken over zijn knieën, of moet hij zelfs het bed houden. Op die momenten mag Luisa haar papa niet lastigvallen. Meer dan eens is ze toch stiekem naar hem toe geslopen, waarna ze heel stil naast hem was gaan zitten, alsof ze hem moest bewaken. Eén keer heeft haar oma haar daarbij betrappt en voor straf een hele dag opgesloten in de betegelde ruimte in de kelder, daar waar tijdens de herfst het wild het vel over de oren getrokken wordt en de dieren van hun ingewanden ontdaan worden. Oma is geen lieve vrouw. De enige van wie ze houdt is haar zoon Johannes, en misschien ook nog van Oskar en Jobst, haar kleinzoons. Voor haar eigen dochter, tante Ingrid, is ze ook alleen maar streng, Luisa's mama behandelt ze als een bediende. Nee, haar grootmoeder is een gemene vrouw. Die zal ongetwijfeld ooit in de hel moeten boeten voor haar zondes.

Ze komen niet helemaal tot aan de rivieroever, omdat er grote modderplassen op de weg liggen, bedekt met een dun laagje ijs. Voordat

ze de paarden laten omkeren, werpen ze nog een laatste blik op Slot Mariëenburg. Aan de voorzijde wappert een rode hakenkruisvlag.

‘Het slot van de Duitse jeugd,’ zegt Jobst spottend. ‘Lachwekkend gewoon!’

‘Waarom?’ wil Luisa weten.

Nog maar een jaar geleden zou ze van Jobst op een dergelijke vraag hooguit een domme grap als antwoord gekregen hebben. Dat is nu wel anders. Nu neemt hij haar serieus.

‘Omdat het plebs is,’ legt hij uit, waarbij hij verachtelijk snuift. ‘Krethi en Plethi, ongeschoold volk. Net zoals in het leger. Je wilt niet geloven wie er tegenwoordig allemaal officier kunnen worden bij de Wehrmacht. Elke proleet – als hij maar de “juiste” overtuiging heeft.’

Hij spuugt opzij en draait de ruïn om, zodat hij op de terugweg voorop kan rijden. Oskar volgt hem, Luisa is nu laatste. Ze is in gedachten verzonken, probeert te begrijpen waarom Jobst zo verbitterd is. Het gaat blijkbaar weer eens over de nationaalsocialisten, de nazi’s, zoals grootmoeder altijd vol verachting zegt. Die hebben een slechte naam bij hun familie. Omdat de nazi’s niet van adel zijn, zo heeft Luisa begrepen. Grootmoeder en al haar vrienden en familieleden zijn van adellijke komaf, ze zijn trots op hun voorouders, op hooggeplaatste officieren, die in een of andere veldslag hun leven gegeven hebben voor het vaderland. Mensen van adel zijn elkaar trouw, ze trouwen onder elkaar en hun zoons worden óf officier, óf ze nemen het familielandgoed over. Soms ook allebei.

Onder de keizer – zo zegt grootmoeder vaak – had de adel nog wat te betekenen. Luisa heeft haar papa gevraagd wat grootmoeder daarmee bedoelt, en als antwoord gekregen dat ten tijde van het keizerrijk de hoge ambtelijke functies bijna alleen maar verleend werden aan mensen uit de adelstand. En dat ook de officieren, van generaal tot luitenant, van adel waren.

Als ze Jobst goed begrepen heeft, dan kunnen nu dus ook andere mensen op zulke functies terecht komen. Eenvoudige mensen. Plebs, zoals Jobst zegt. Krethi en Plethi. Luisa snapt wel waarom Jobst dat zo erg vindt. Hij is afgelopen jaar aan zijn militaire opleiding begonnen en ambieert een officiersloopbaan. Dan is het natuurlijk niet leuk om daar ook Krethi en Plethi aan te treffen. Die nazi’s zijn maar

vreemde lui. Behalve Adolf Hitler, die wordt door Oskar en Jobst bewonderd. Omdat hij eindelijk eens goed de bezem door het land heeft gehaald en de vele partijen uit de Rijksdag gegooid heeft. Dat zei Oskar onlangs en Jobst had het beaamd.

De hemel lijkt hoger geworden te zijn, het blauw donkerder, de wolken drijven er traag langs, als pluizige wol. Af en toe bedekt zo'n plukje wol de zon, waardoor het stralende ochtendlicht even gedempt wordt, om even later weer fel te schitteren. Nu is het bos nog doorzichtig, alleen de sparren tekenen zich donker af tegen de ochtendzon, aan de beuken ontspruiten hier en daar al tere blaadjes uit rode knoppen. Verderop is het ijverige kloppen van een specht te horen. Op de weides staan brede waterplassen, het ijs erop inmiddels gesmolten in de zon. Kikkers vieren er feest, er zijn er duizenden in alle beekjes en meren. 's Avonds hoor je ze tot op het landgoed kwaken.

'Volgend jaar,' hoort ze Jobst tegen zijn broer zeggen. 'Dan ben ik misschien al vaandrig. Mijn eerste officiersbal. Een belangrijke avond, niet alleen vanwege het dansen. Daar leer je elkaar kennen, begrijp je? Netwerken. Zonder netwerken kom je nergens...'

'Had ik dat rotexamen al maar gehaald,' zucht Oskar. 'Ik ben niet bang voor de Wehrmacht. Het sterke ras blijft altijd overeind, daarnaast maakt het plebs geen enkele kans...'

Ze zijn behoorlijk arrogant, die neven van haar. Allebei lijken ze op hun vader, kolonel Von Kamm, die Luisa nog maar twee of drie keer ontmoet heeft, omdat hij zelden met zijn vrouw meekomt als die een bezoek brengt aan haar moeder op landgoed Tiplitz. De kolonel is van gemiddelde lengte en forsgebouwd, heeft blond, heel kort geknipt haar en een brede neus. Hij is – voor zover Luisa zich dat kan herinneren – een vriendelijke man, alleen met grootmoeder kan hij niet goed overweg. Dat is waarschijnlijk ook de reden waarom hij het landgoed mijdt. Kolonel Von Kamm is een van de weinige bezoekers die ook mama met een handkus begroet. Tot grote ergernis van grootmoeder.

Luisa is vaak boos op haar moeder. Ze kan zelfs heel dwars en opvliegend zijn, iets waarvan ze dan later vaak weer spijt heeft. Maar het is ook echt verschrikkelijk, zoals mama zich laat behandelen. Vooral door grootmoeder, die kan mama afsnauwen alsof ze een keuken-

meid is, zelfs als er gasten zijn. Ze heeft haar zelfs al meermaals in het gezicht geslagen. Alleen als papa samen met hen in dezelfde ruimte is, is grootmoeder beleefd tegen mama. Maar meestal doet ze dan gewoon alsof mama er helemaal niet bij is. Papa houdt heel veel van mama, hij wil niet dat iemand haar beledigt. Maar omdat hij ziek is en zich alleen maar in zijn slaapkamer of in de bibliotheek of woonkamer ophoudt, kan hij haar niet altijd in bescherming nemen. Zelfs het personeel weet dat ze mama mogen negeren en tegenspreken zolang de heer des huizes niet in de buurt is.

Het is mama's eigen schuld. Zij is te laf om tegen grootmoeder in verzet te komen. Ze geeft toe, past zich aan, laat toe dat iedereen over haar heen loopt. En omdat ze geen ruggengraat heeft, krijgt ook Luisa regelmatig het nodige over zich heen.

'Je mag papa niet te veel opwinden, Liesje,' zegt mama altijd tegen haar. 'Dat is niet goed voor zijn hart. Papa heeft een zwak hart, we moeten hem ontzien.'

Luisa heeft al vroeg geleerd om er op haar manier mee om te gaan. Slim zijn, goed opletten, het juiste moment vinden om je doel te bereiken. De meisjes in de keuken zijn dom, hebben allemaal hun eigen zwakke plek, waar Luisa handig gebruik van weet te maken. Tante Ingrid is gek op complimentjes, je moet haar volle, zijdezachte haar prijzen, en haar moderne kleding, die speciaal voor haar in Danzig genaaid wordt. Maar ze is vooral trots op Oskar en Jobst: wanneer je vol bewondering over haar zoons praat, heb je tante Ingrid voor je gewonnen. Misschien – maar dat is misschien wel te veel gevraagd – misschien wordt Luisa nog wel een keer door Oskar of Jobst uitgenodigd voor zo'n geweldig officiersbal. Ze zal er in elk geval op aansturen. Ook opzichter Jordan, die het werk op het landgoed leidt en altijd samen met hen het middagmaal nuttigt, kan ze voor zich winnen. Hij is groot en pezig, praat amper en knikt altijd bij alles wat grootmoeder zegt. Maar hij lacht fijntjes als Luisa aan tafel een grapje maakt en soms knipoogt hij even naar haar.

Alleen grootmoeder is met geen list te winnen. Luisa heeft ook helemaal geen zin om bij die vrouw in het geveel te komen, zoals de dienstmeisjes wel steeds weer proberen. Grootmoeder heeft haar hart opgesloten in een stalen kluis en alleen papa heeft de sleutel.

Wanneer het landgoed in de verte in zicht komt, is de lucht alweer betrokken. Grauwe wolken zijn aan de horizon verschenen, zwellen op en pakken samen. O jee, de winter lijkt toch nog een keer terug te komen! Arme bosanemoontjes, jullie bloemetjes zullen onder een ijzige laag sneeuw aan hun einde komen. Jobst spoort de luie ruïn Balduin aan tot een snelle draf, Oskars merrie is al een stuk vooruit en ook Luisa laat haar merrie nu draven. Flavia is de elegantste van Balduins dochters, al haar bewegingen zijn even stijlvol, mooi en evenwichtig. Als ze draaft lijkt ze te zweven. Luisa heeft gehoord dat grootmoeder haar binnenkort samen met andere trakehners wil verkopen, maar ze hoopt heel erg dat ze dat niet zal doen. Flavia mag niet weg. Ze zal straks, tijdens het ontbijt, zeggen dat een dergelijk dier moet blijven om mee te fokken. Grootmoeder zal het natuurlijk niet met haar eens zijn, maar papa zal haar steunen. En opzichter Jordan misschien ook wel, mocht hij samen met hen ontbijten, wat niet altijd het geval is.

Op het laatste stukje laten ze de paarden nog één keer galopperen, als de eerste fijne sneeuwvlokjes hen in het gezicht waaien, en Luisa voelt dat haar oren al helemaal bevroren zijn. In volle galop snellen ze door de poort. Het lukt Oskar niet om zijn merrie naar links te laten afbuigen, ze galoppeert dwars over het gazon, en de twee andere paarden volgen. Daar gaat weer ellende van komen: het goed onderhouden gazon is grootmoeders heiligdom.

‘Dat vervloekte paard!’ roept Oskar lachend, als ze zich voor de stal uit hun zadels laten glijden. ‘Ze is gewoon niet te houden. Koppig beest. Zag je hoe we over het gazon denderden, Joschka?’

De stalknecht pakt de teugels van de merrie, die Oskar hem toewerpt, en streelt het dier kalmerend over de hals.

‘Ja, jongeheer,’ zegt hij tegen Oskar. ‘Maar wees niet te luidruchtig wanneer u naar binnen gaat.’

‘Hoezo?’ lacht Luisa. ‘Slapen ze soms allemaal nog?’

Joschka kijkt haar aan op een manier die ze nog niet kent. Treurig. Als een ziek paard. Ze vindt het respectloos en ergert zich eraan.

‘Nee, juffrouw,’ zegt hij langzaam. ‘Niemand slaapt meer. Gaat u maar naar binnen. Maar zachtjes. Met geboden ernst...’

De drie jongelui kijken elkaar aan en halen hun schouders op.